

TIDSAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of Turk & Islam World Social Studies

**Türk Minyatür Sanatında İslam Öncesi ve
Sonrası Etkileşimin İzleri Üzerine Bir
Değerlendirme**

**An Evaluation on Traces of Pre-Islamic
Interaction in Turkish Miniature Art**

Seyhan Mercan KALAYCI*
Erhan GÜNAY**

Geliş/Submitted: 28.06.2024
Kabul/Accepted: 25.09.2024
Yayın/Published: 27.09.2024

Citation / Atıf

Kalaycı, S. M. ve Günay, E. (2024). Türk minyatür sanatında İslam öncesi ve sonrası etkileşimin izleri üzerine bir değerlendirme. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (42), 50-69.

Makale Türü:

Araştırma Makalesi

Article Information:

Research Article

 10.29228/TIDSAD.77126

This article was checked by Intihal.net. Bu makale İntihal.net tarafından taranmıştır.
This article is under the Creative Commons license. Bu makale Creative Commons lisansı altındadır.

* Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, seyhankalayci@yyu.edu.tr

** Öğr., Millî Eğitim Bakanlığı, Polatoğlu Ortaokulu, erhngny65@gmail.com

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Öz: Bu çalışma, Türk minyatür sanatının İslâm öncesi ve İslâm sonrası gelişiminin izlerine etkilerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Geleneksel Türk sanatları içerisinde Türk Minyatür Sanatı; İslâm öncesi dönemlerde Orta Asya'da Turfan, Bezeklik ve Hoço civarlarında hayatlarını sürdüren Uygurlulardan başlayıp, Büyük Selçuklu, İlhanlı, Timur, Osmanlı Devleti gibi büyük Türk devletinde önemli bir yere sahip olmuştur. Türk minyatür sanatının gelişiminde üslupsal yönden oldukça önemli eserlerin var olduğu günümüze kadar gelen eserlerden anlaşılmaktadır. İslâm öncesi minyatür sanatının tarihine baktığımızda MÖ. 2000'li yıllarda ilk örneklerine Mısır'da rastlandığı görülmektedir. Hristiyanlık dünyası ve İslam dünyasında birçok minyatürlü el yazmalarına rastlanılmaktadır. Minyatürün sanatının önemli örnekleri Selçuklular başta olmak üzere birçok Türk devletlerinde minyatür eserlerinin üretildiği ve önemli minyatür sanatçılarının yetiştirildiği okullar tarafından yapıldığı literatür çalışmalarından anlaşılmaktadır. En çok bilinen minyatür okulları arasında Tebriz Okulu, Şiraz okulu, Bağdat okulu, Herat okulu, İsfan Okulu, Kazvin okulu ve Osmanlı Ehli Hiref okulu sayılabilir. Bu okullarda Nakkaşlar minyatür çalışmalarını belirli bir düzen ile üslupsal özelliklerini yansıtarak sürdürmüşlerdir. Özellikle Selçukluların İran'dan başlayarak Asya, Mezopotamya ve Malazgirt savaşından sonra Anadolu'ya yayılmalarıyla Türk İslam Minyatür sanatının gelişimi hız kazanmıştır. Bununla beraber daha önce var olan inançlar, yerleşik hayatta geçişte eski medeniyetlerin izleri ayrıca İslam dininin kabulü ile birlikte Türk minyatür sanatı kendi üslupsal özellikleriyle önemli bir yere sahip olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Minyatür, Türk sanatı, İslâm öncesi sanat, İslâm sonrası sanat.

Abstract: This study was conducted to examine the effects of Turkish miniature art on the traces of its pre-Islamic and post-Islamic development. Turkish Miniature Art among traditional Turkish arts; Starting from the Uyghurs who lived around Turfan, Bezeklik and Hoço in Central Asia in the pre-Islamic periods, it had an important place in the great Turkish states such as the Great Seljuks, Ilkhanids, Timur and the Ottoman Empire. It is understood from the works that have survived until today that there are works that are very important in terms of style in the development of Turkish miniature art. When we look at the history of pre-Islamic miniature art, B.C. It is seen that the first examples were found in Egypt in the 2000s. Many manuscripts with miniatures can be found in the Christian world and the Islamic world. It is understood from literature studies that important examples of miniature art were produced in many Turkish states, especially the Seljuks, and that they were made by schools where important miniature artists were trained. The most well-known miniature schools include Tabriz School, Shiraz school, Baghdad school, Herat school, Isfan School, Qazvin school and Ottoman Ehli Hiref School. In these schools, muralists continued their miniature works in a certain order, reflecting their stylistic characteristics. Especially with the spread of the Seljuks, starting from Iran, to Asia, Mesopotamia and Anatolia after the Battle of Manzikert, the development of Turkish-Islamic Miniature art accelerated. In addition, with the pre-existing beliefs, the traces of ancient civilizations in the transition to settled life, and the acceptance of the Islamic religion, Turkish miniature art has an important place with its own stylistic features.

Keywords: Miniature, Turkish art, pre-Islamic art, post-Islamic art.

Giriş

Türk sanatları içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olan Türk Minyatür Sanatı asırlar boyunca kendine has biçimsel özellikleri ile var olmuştur. Batı da kökeni Antik Çağ'a, Doğu'ya baktığımızda ise İslâm öncesi asırlara dayanan kökeniyle ortaçağ boyunca çok önemli bir sanat dalı olarak görülmektedir. Minyatür kelimesi, Latince eserlere "kırmızı ile boyamak" anlamına gelen "miniare" kelimesinden türemiştir. Fransızca'ya ise "miniature" şeklinde geçtiği düşünülmektedir. Osmanlı dönemi kaynaklarına baktığımızda İslam minyatür sanatında bu terimin yerine "tasvir" veya "nakış" kelimeleri daha çok kullanılmıştır. Minyatür genellikle elyazması kitaplardaki konuların, metni anlaşılır hale getirmek amacıyla açıklayıcı küçük boyutlu resimlere verilen isimdir (Keskiner, 2004: 90). Minyatür sanatında anlatılmak istenen konu bütün olarak ele alınmakta bu özelliğinden dolayı da kuş bakışı görünüme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Minyatür sanatında kullanılan renkler nakkaşın içsel dünyasını yansıtan en güzel ögedir. Nakkaş gerçek dünyadan ziyade tinselliğe yönelerek görmek istediği renkleri yansıtır. Bu renkler pastel tonların en güzel örnekleri olarak karşımıza çıkar. Çoğunlukla baskın olan iki renk vardır, bunlar; kırmızı ve mavidir. Rengin kullanımında kırmızı ve mavi en parlak renkler olarak kullanılmışlardır.

1. İslam Öncesi Minyatür Sanatı

En eski örneklerine Mısır'da MÖ 2. yüzyılda rastlanan minyatürler papirüs ve parşömen üzerine yapılan resimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu minyatürler o dönemin şartlarında yapılan malzemelerden dolayı korunamamış ve günümüze kadar pek fazla örneği ulaşamamıştır. Mısır döneminde de yaklaşık 1350'li yıllarda yapıldığı bilinen Görsel 1'de ki duvar resmi en önemli örneklerden birisidir.

Görsel 1. Nebamun'un Bahçesinde Havuzu Gösteren Fresk Yaklaşık MÖ 1350,Boyalı Sıva; Yükseklik: 64 cm; British Museum,Londra

Türk minyatürüne baktığımızda bilinen en eski örnekler, İslamiyet öncesi diye nitelendirdiğimiz dönemde Orta Asya'da asırlarca hüküm sürmüş olan Uygurlara kadar uzanmaktadır. Uygur Türklerinin henüz 8. Yüzyıl'da iken ileri düzeyde kitap ve minyatür sanatında önemli adımlar atıkları, günümüze ulaşan sayılı bazı eserlerden ve kaynaklardan bu anlaşılmaktadır. Uygur kültürü, resim ve minyatür hakkındaki en önemli bilgiler 19.yüzyılın ikinci yarısından bu yana, Türklerin anayurdu olan Orta Asya'da ki Turfan kazıları sonucu ortaya çıkmıştır. Doğu Türkistan'da ki Turfan araştırmaları sonucu ortaya çıkan 8. yüzyılda ki Uygur şehirleri olan Bezeklik, Turfan ve Hoço duvar resimleri Türk minyatür sanatında çok önemli bir yere sahiptir. Aslanapa'ya göre bu minyatürler 9. yüzyıl'da daha ilk bakışta Çin resminden ayrılan karakteristik bir Orta Asya Türk resim üslubu olduğunu açıkça gösterir ve eski Uygur şehirlerinden kalan freskler ve minyatürlerde inancı etkisinde şekillenen konular işlendiğinden, Uygurların askeri yapısı, savaşları, atları, kıyafet ve savaşta kullandıkları silah takımları hakkında pek bilgi verilmediği söylenebilir (Aslanapa, 1993 s.22-364). Bilinen en eski Türk resim sanatının bugüne değin örnekleri sayılabilecek Mani ve Budizm inanışları etkisinde şekillenen fresk niteliğindeki duvar resimleri ve minyatürleri eski Uygur yerleşkelerinde görülmektedir.

“Uygur duvar fresklerinden örneklere bakacak olursak İslam öncesi dönemlere ait Türk sanatındaki biçimlerin minyatür sanatının özünü oluşturduğunu görürüz” (Elik, Kalaycı, 2018, s.250). Uygur resim sanatı, İslam öncesi Türk resim sanatının ilk örnekleri arasında yer alır ve günümüze kadar gelen en zengin örnekleri olarak gösterilmektedir. Bezeklikte bulunan bazı mağaraların iç alanları fresklerle süslenip donatılmıştır (Görsel 2-3). Mağaraların hemen hemen tamamı inancın etkisi ile oluşturulan resimlerle bezelidir. Tavanlar, koridorlar ve yer düzlemi dâhil olmak üzere her yere resimler yapılmıştır. Özellikle Buda'nın hayatı, öğretileri ve tasvirleri, Uygur resim sanatında konu olarak resmedilen başlıca konular arasındadır (Görsel 4-5).

Görsel 2. Bezeklik Mağaraları (Turpan yakınlarında), Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Çin https://tr.wikipedia.org/wiki/Bezeklik_Ma%C4%9Faralar%C4%B1, Erişim: 15.04.2023

Görsel 3. Bezeklik Mağara Resimleri, Buda Freskoları, Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Çin
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Turpan-bezeklik-pinturas-d02.jpg>, Erişim:
15.04.2023

Görsel 4. Bezeklik Mağara Resimleri, Buda Freskoları, Sincan Uygur Özerk Bölgesi, Çin
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Turpan-bezeklik-pinturas-d02.jpg>, Erişim:
15.04.2023

Görsel 5. Bezeklik, Budist Uygurlar 9, MS 9-12. yüzyıl, Duvar Resmi, 62,4 x 59,5 cm., Berlin
<https://124.im/v1rgj> Erişim:15.04.2023

Türk minyatür sanatının kökenine ilişkin yayınlar incelendiğinde, günümüze ulaşmış erken tarihli örneklerin Uygur Türk'lerine dayandığı anlaşılmaktadır. Uygurların ardından Türk minyatür sanatının gelişimini Selçuklu, İlhanlı, Celâyirli, İncû, Muzafferi, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Timurlu, Safavi, Memlük, Özbek, Bâbür ve Osmanlı dönemi bağlamında farklı süreçler, sanatçı, üslup ve eserler bağlamında izlemek mümkündür (Konak, 2007, s.1).

2. İslam sonrası Minyatür Sanatı

Talas savaşı sonrası İslam sanatında, Uygur resim sanatının etkileri gözlemlenmiştir. Bu savaş, 750 yılında gerçekleşmiş ve Uygur resim sanatında görülen figür tiplerinin Türk Resim Sanatında büyük etkisi olduğu görülmektedir. Uygur Devleti'nin dağılmasından sonra ki süreçte, Selçukluların bu sanat anlayışını devam ettirerek ilk İslam minyatür sanatını ortaya koydukları görülmektedir. Yine Sasâniler döneminde yaşamış Mani isimli bir ressam kendisinin yazmış olduğu kitabı resimleyerek onun peşinden giden birçok öğrenciyi sanat yönünden yetiştirmiş, bu öğrenciler özellikle Orta Asya'ya yayılarak öğrendikleri sanatı yaymışlardır. Uygurluların Minyatür Sanatının başlangıcı Maniheist kitap resimlerine dayandırmaktadırlar. İslam sanatının ilk örnekleri 11. yüzyılın sonlarına doğru tarihlenmiştir (Görsel 6) (Mülayim, 2010, s.53-56).

Görsel 6. Türkistan'ın Turfan Bölgesinde Çotsko'da 8- 9 Yüzyıllarda Yazılmış Bir Maniheist Kitabındaki Minyatür, Berlin Museum für Indische Kunst <https://islamansiklopedisi.org.tr/maniheizm> Erişim: 15.04.2023

Selçuklu Minyatür sanatının kökeni, Selçuklu Türkleri tarafından kurulan Horasan'da (İran) başlamış ve daha sonra Mezopotamya, Suriye ve Anadolu gibi yerlerde yayılmıştır. Bu oluşum sürecinde ilk Türk-İslam minyatür eserleri ortaya çıkmıştır. Horasan'da 11. yüzyılda Selçuklu devletinin kurulmasından bu yana geçen zaman boyunca, günümüze kadar

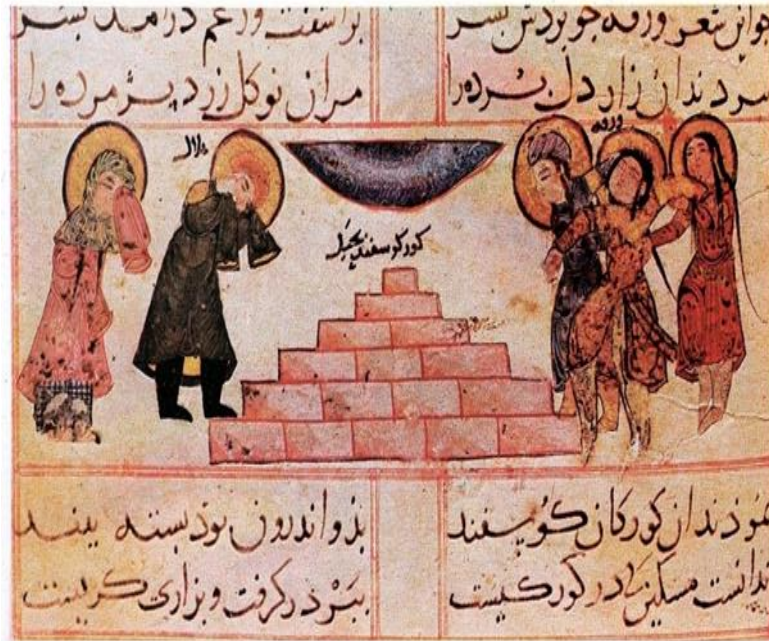
ulaşabilen eski örnekler arasında Dioskorides'in "Kitabü'l Haşa'ış" adlı eseri de bulunmaktadır. Bu eser, şifalı otlar hakkında bilgiler içermektedir (Alakuş, 2013, s.19). Uygur sanattan sonra Türk Minyatürüyle ilgili sanat kaynakları, Gazneli ve Selçuklu devletlerinin dönemlerine aittir. Bu dönemlerde Türk Minyatür Sanatı kendine özgü üslubuyla önemli bir gelişme göstermiştir. "İslamiyet'ten önce Orta Asya'da Uygur Türklerinin pek ileri götürdükleri resim sanatı, İslamiyet'ten sonra da durmamış ve çeşitli yollarla Anadolu'ya intikal etmiştir. Ayrıca, bilindiği üzere İran, Mezopotamya ve Anadolu XI. yüzyılın ikinci yarısından 1258 Moğol istilasına kadar Selçuklu İmparatorluğunun, daha sonra da çeşitli Selçuklu atabeyliklerinin idareleri altında tamamıyla Selçuk Türklerinin hâkimiyetine tâbiydi. Yani, sözü edilen tarihler arasında İslâm dünyasının hakiki hâkimi Selçuklu Türkleriydi. Nitekim Bağdad'ta ilk İslâm minyatür mektebini açanlar Selçuklu Türkleri olmuştur. Bu bakımdan Selçuklu çığırı şeklinde tarif edebileceğimiz bu mektebin minyatürleri, Selçuklu sultan ve emirlerinin kâtip ve nakkaşları olan Uygurlu Türkler tarafından geliştirilmiştir" (Binark, 1975, s. 42). Bu okullarda Selçuklu döneminin önemli yapıtlarından biri olarak kabul edilen Varka ve Gülşah öyküsü kitabının minyatürleri örnek olarak gösterilmiştir. Bu minyatürler, Selçuklu minyatür stilini yansıtmaları ve ayrıntılı tasvirleriyle dikkat çekmektedir. Kitap, Gazne Sultanı Mahmud'a sunulan Varka ve Gülşah minyatürleri, o dönemdeki sanatçıların ustalıklarını gösteren önemli eserler arasında yer almaktadır (Görsel 7-8-9). XI. yüzyılda yaşamış olan Ayyuki isminde bir şairin yazmış olduğu düşünülen bu eser 70 sayfadan ve 71 minyatürden oluşmaktadır. Bu eserin, Gazne Sultanı Mahmud'a ithaf edildiği bilinmektedir (Binark, 1975, s. 42).

Görsel 7. Abdülmü'min el-Hûyî, Varka ve Gülşah Mesnevisi Minyatürleri, TSMK, H.841, 33b. <https://islamansiklopedisi.org.tr/varaka-ve-gulsah> Erişim:25.04.2023

Görsel 8. Gülşâh'ın Varka'nın Düşmanını Öldürmesini Gösteren Minyatür <https://islamansiklopedisi.org.tr/varaka-ve-gulsah> Erişim:16.04.2023

Görsel 9. Varka ve Gülşâh Mesnevisinde Sahte Bir Mezarın Gülşâh'ın Mezarı Olarak Varka'ya Gösterilişini Tasvir Eden Minyatür <https://islamansiklopedisi.org.tr/varaka-ve-gulsah> Erişim:16.04.2023

Minyatür, daha çok saraya bağlı olarak üretilen belgesel niteliğe sahip bir imparatorluk sanatı olarak bilinmektedir. Bunun nedeni yüksek bir maliyet sahip olmasıdır. Dolayısıyla minyatür sanatı imparatorluğun korunması altında gelişmiştir. Nakkaşlar, saray okullarında,

sultanlar veya şahlar tarafından desteklenerek çalışmışlardır. Bilinen bazı önemli minyatür okulları ise; Bağdat okulu, Şiraz okulu, Tebriz okulu, İsfan Okulu, Herat okulu, Kazvin okulu ve Osmanlı Ehli Hiref okulu sayılabilir. Bu okullarda yapılmış olan minyatürlerde genellikle, figürlerde kullanılan kıyafetler, fiziksel özellikler, kültürel izler, sistematik düzenlenmiş kurgu ve içsel duyguların ön planda olduğu renkler neticesinde ayırt edilebilmişlerdir (Ersoy, 2006, s.4). Uygurların sanat deneyimlerinden ilham alarak, başarılı eserlerin ortaya çıktığı bir diğer dönem ise İlhanlılar dönemidir. Minyatür sanatında, Uygur sanatının etkileri İlhanlılar döneminde de görülmektedir. *“İlhanlıların hâkimiyeti ile Uygur ressamaları minyatür sanatında yeni bir parlak devir açmış, Meraga ve Tebriz gibi merkezlerde Uygurlu sanatçıların elinde minyatür sanatlarının şaheserleri meydana gelmiştir.”* (K. Güney, A. Güney, 2000, s. 110). İlhanlılardan sonra; *“İncü Devleti (1303-1353), Şiraz’da, Tebriz’de, Bağdat’ta önemli eserler ortaya koyan Celayirliler (1376-1410), Celayirliler’in sanatına yakın bir anlayışla eserler veren Muzafferiler (1353-1393) resim sanatına katkıda bulunmuştur”* (Özkeçeci, 2014, s. 224). Minyatür sanatında elbette bu dönemlerin devamı niteliğinde olan Karakoyunlu ve Akkoyunlu minyatürleri de önemli dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İran’ın siyasi ortamı 15. yüzyılın ikinci yarısında önemli değişikliklere sahne olmuştur. Bu dönemde Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmen beylikleri, Doğu Anadolu’da var olan beylik konumlarından hareketle İran’ın geniş bir bölümünü ele geçirmiştir (İnal, 2005, s. 1264). Bu dönemlerden sonra minyatür sanatını destekleyip eserler veren diğer devletlerden biri ise İran’da kurulup hüküm süren Timur devletidir. İran’da XIV. Yüzyılın sonlarına doğru önemli sanat merkezleri arasında sayılan ve Timur tarafından istila edilen Bağdat, Şiraz ve Tebriz gibi şehirler ele geçirilmiş ve Timur’un hüküm sürdüğü yıllarda Semarkant önemli bir sanat merkezi haline gelmiştir (Çağman, Tanındı, 1979, s.18). Bununla birlikte önemli merkezlerden biri de Herat olmuştur. Bu dönemde en önemli sanatçılardan biri olarak tanınan Herat’lı Bihzad’dır. Bihzad’ın önemli eser verdiği bir diğer dönem ise Safavi’ler dönemi olarak bilinmektedir. Safavilerin minyatür bakımından önemli okulların olduğu birçok kaynakta söylenmektedir. Bu okullardan bazıları şöyledir; İsfahan, Şiraz, Tebriz ve Kazvin’dir. *“Tebriz minyatür okulu, Yavuz Sultan Selim’in 1514 de şehri işgaline kadar geçen kısa süre içinde Akkoyunlu Türkmenleri minyatür üslubunun etkisi altında kalmıştır. 1514’den sonra Safavi Tebriz minyatür sanatında yeni bir aşama görülür. Bunda Şah İsmail’in 1510 da Horasan ve Herat’ı fethedişi ve ünlü ressam Bihzad’ı ve diğer sanatkârları Tebriz’e getirişinin büyük payı olmuştur. Bu dönemden Heratlı sanatçılar tarafından resimlendirilmiş eserler günümüze gelmiştir. Safavi resminin en karakteristik özelliği, yüzyılın sonlarına kadar devam eden devrinin modasını aksettiren sarıklardaki “tac-ı haydari” denilen uzun kırmızı serpuşlardır”* (Çağman, Tanındı, 1979, s. 42). Minyatür sanatında önemli rol oynayan bir diğer dönem ise Memlûklülere Devleti olduğunu söyleyebiliriz. Memlûklülere dönemi sonrası ise Bâbürlere döneminde de minyatür sanatı açısından önemli sayılacak eserler üretilmiştir (Görsel 10). *“Müslümanlığın VIII. yüzyılda yayılmaya başladığı Hindistan’da, İslam minyatürü Timurlu Şehzadelerden Babür’ün (1483-1530) kurduğu Hint İmparatorluğu döneminde gelişmiştir”* (Çağman, Tanındı, 1979, s. 52).

Görsel 10. Manohar, Jahangir Prens Khurram'ı Mahabat Khan ve Khan Jahan'ın Yanında Altın ve Gümüş Tartıyor, 1615, 19.6 cm x 30 cm, British Museum. <https://www.sanatlart.com/babur-imparatorlugundaki-minyatür-resim-sanati> Erişim:17.05.2023

Bâbür minyatür sanatı gibi Osmanlı dönemi olarak bilinen ve Erken, Klasik ve Batılılaşma evreleri olarak üç ayrı başlıkta ele alınan dönem başlamıştır. Osmanlı erken dönem minyatür sanatı olarak bilinen evre Fatih Sultan Mehmed'in (1451-1481) yıllarını kapsamaktadır.

Erken Osmanlı dönemi minyatürleri, Selçuklu resim üslubunu benimseyerek kendine has bir tarz geliştirmiş, aynı zamanda Timurlu ve Türkmen minyatür üslubunun da etkisinde kaldığı söylenebilir. Bunun sebebi ise 12. Yüzyılın sonlarına doğru ve 13. Yüzyılın başlarına kadar olan zamanda İslam minyatür sanatını benimsemiş olan Selçuklunun etkisi ile bir asır sonra 14. Yüzyılda Moğoların Orta Doğu'yu istila etmesi neticesinde Asya etkisinde harmanlanmış olmasıdır (Mahir, 2012; s. 39). Dünya tarihini şekillendiren en önemli hükümdarlardan biri olarak adını tarihe yazdıran Fatih Sultan Mehmed'in sanata olan düşkünlüğü neticesiyle minyatür sanatı çok büyük bir öneme sahip olmuştur. Bu dönemde sanatsal gelişmelere paralel olarak pek çok alanda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. İstanbul'da bulunan Topkapı Sarayı önemli ölçüde sanat ve kültürün olduğu bir merkeze çevrilmiştir (Renda, 2001, s. 7). Bu sarayın önemli bir sanat merkezine dönüştürülmesinde Fatih'in Batı

dünyasının bilim ve sanatına olan ilgisinden kaynaklanmaktadır. İstanbul'un fethiyle Topkapı Sarayına davet edilen Batılı sanatçılara destek vermiş aynı zaman da Doğu sanatına da gerekli ölçüde önem vermiştir. Osmanlı erken dönem minyatür sanatı olarak kabul görülen bu dönemde II.Mehmed'in nakkaş başı olarak görevlendirilen Sinan Bey, İtalya'da ünlü Maestro Paolo'dan ders almış daha sonraları ülkeye geri dönüp Batılı tarzda eserler yapmıştır. Sonra yapmış olduğu Sultan II.Mehmed'in potresiyle ön plana çıkmıştır (Görsel 11-12). 15.yüzyılın sonlarına doğru çizilen üç tane Fatih Sultan Mehmed portresi, Osmanlı minyatür sanatının ilk örnekleri olması ve bu dönemi yansıması açısından oldukça önemlidir (Konak, 2013: s.7).

Görsel 11. Sultan II. Mehmed'in Portresi Albümden. Sinan Bey'e Atfedilir. (TSMK, H., nr. 2153, vr. 145a) <https://l24.im/6nIBOgj> Erişim: 18.05.2023

Görsel 12. Fatih Minyatürü, ("Gül Koklayan Mehmet"), Sinan Bey'e Atfediliyor, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sarayi_Album_10a.jpg, Erişim: 18.05.2023

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesiyle başlamış olan gerek sanatsal gerekse kültürel faaliyetler, Osmanlı minyatür sanatının kendine özgü stilize biçimlerine ve sade bir anlatıma sahip olduğu söylenebilir. Osmanlı minyatür sanatı ve sanatçıları, günümüzde halen devam eden Türk kültürü ve tarihi aktarım konusunda oldukça etkili olan bir rol oynamışlardır. Osmanlı'da nakkaşlar, kültürün ve tarihin aktarılmasında kendilerine has üsluplarıyla tanınmaktadırlar (Kalaycı, 2017, s.290). Kalaycı'nın da, Osmanlı minyatürleri, zengin ayrıntıları ve sembollerle dolu içerikleriyle Türk kültürünün derinliklerini yansıtmış ve tarihî bölümleri, kahramanları ve gelenekleri anlatarak nesilden nesile aktarılmıştır. Bu sanat eserleri, görsel bir anlatım yöntemi kullanılarak Türk toplumunun değerlerini korumuş ve geleceğe taşımıştır.

Osmanlı'da erken dönem olarak adlandırılan süre de ortaya çıkan eserlerin inançların ve kültürlerin etkisinde şekillendiği görülürken, klasik dönem kendine has üslup anlayışının belirginleştiği söylenebilir. Fatih Sultan Mehmed'in oğlu II. Beyazıt döneminde yeni bir üslubun ortaya çıktığı ve Osmanlıda resim sanatının klasik eğilimlere yöneldiği ve koruduğu görülür (Tansuğ, 2006, s.150).

Bu sanatsal gelişmeler Kanuni Sultan Süleyman döneminde hız kazanmıştır. Kırkaltı yıl hüküm sürmüş olan Kanuni Sultan Süleyman dönemi bilim ve sanat alanında ileri düzeyde bir gelişme yaşanmış ve en parlak döneme sahip olduğu bilinmektedir. Seyfi Başkan'a göre "Osmanlı saray nakkaşhanesinin en örgütlü yapısına kavuştuğu ve Osmanlı resminin gerçek üslup özelliklerini kazandığı dönem Kanuni Sultan Süleyman çağıdır" (Başkan, 2014, s. 138). Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun minyatür alanında en parlak dönemini yaşamış ve birçok minyatür sanatçı bu döneme imza atmıştır. Bu dönemin en bilinen minyatür sanatçısı ise Matrakçı Nasuh'tur. Nasuh'un en meşhur eserleri arasında Tarih'i Beyan-ı Menazili Seferi İrakeyn adlı eserleri yer almaktadır ve bu eser padişahın Irak seferini anlatmakta ve bu eserde sefer güzergâhından bulunan yerlerin kuşbakışı görüntüleri resmedilmiştir (Görsel 13-14). Nasuh'un bir diğer eseri ise "Süleymannâme" adlı eseridir. Burada ise Kanuni'nin tahta çıkışından 1558 yılına kadar olan olayları anlattığı eseridir.

Görsel 13. Matrakçı Nasuh, Menazil-i Seferi İrakeyn, Halep <https://www.tarihlisanat.com/matrakci-nasuh-minyaturleri/> Erişim:27.05.2023

Görsel 14. Matrakçı Nasuh, Mecmu-i Menazil, İstanbul Betimlemesi, 1537 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Matrak%C3%A7%C4%B1_Nasuh_-_%C4%B0istanbul.jpg, Erişim:27.05.2023

Dönemin diğer önemli nakkaşları arasında Nigari ve Nakkaş Osman bulunmaktadır (Görsel 15). Nakkaş Osman'ın isminin içinde geçtiği ve minyatürlüğünü yaptığı ilk çalışması olarak bilinen 1579 tarihli ve Seyid Lokman'ın yazmış olduğu "Kıyafet el-İnsaniye fi Şemail el-Osmaniye" adlı eserdir. Yine Klasik dönem diye tanımladığımız devirde Seyid Lokman'nın kaleme aldığı "Hünerrname" adında ki önemli eserde de Lokman ve Nakkaş Osman beraber çalışmışlardır (Görsel 16) (<https://islamduşunceatlası.org/nakkaş-osman/5879,2023>). Ayrıca Nakkaş Osman'ın minyatürlerinin bulunduğu diğer eserler ise Sûrnâme-i Hümâyun, Şehnâme-i Selim, Siyer-i Nebi ve Şehinşehnâme'dir.

Görsel 15. Âlim Şemseddin Ahmed Karabaği, Seyyid Lokman, Nakkaş Osman ve Kâtiplerin Meclisi (Şahname-i Selim Han, 1581) https://tr.wikipedia.org/wiki/Nakka%C5%9F_Osman#/media/Dosya:Sahname-i_Selim_Khan_9r.jpg, Erişim:04.06.2023

Görsel 16. Hünername - Kanuni Sultan Süleyman'ın Kırım Hanı'nı kabulü, Nakkaş Osman, 1588 <https://literaturk.com/1925> Erişim:04.06.2023

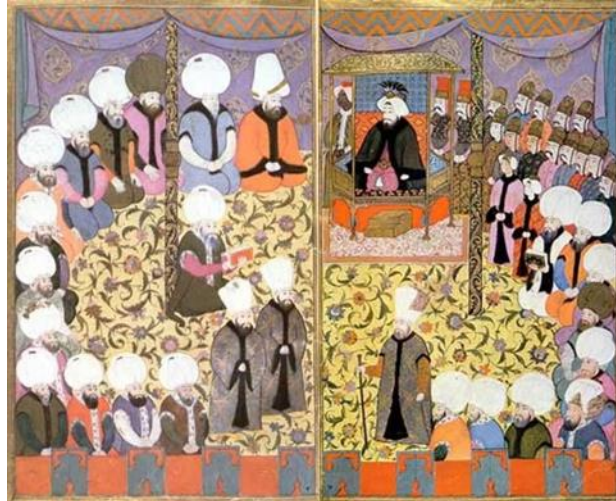
Görsel 17. Topkapı Sarayının Birinci Avlusu Nîgârî. 1584. Tarihli. <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/topkapi-sarayi-birinci-avlusu>

Batılılaşma evresi olarak bilinen dönem 18. yüzyılın ikinci yarısı Lale Devrine (1718-

30) ve III. Ahmed dönemine denk gelen ve minyatür sanatında bir yenilenme sürecine girmeye başladığı görülmektedir. 18 ve 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde bir yenileşme ve Batı'yı örnek alma dönemi olarak nitelendirilen, sanat alanında büyük bir değişimin yaşandığı bir süreç olmuştur (Renda, 2001, s. 34). Bu dönemin en ünlü minyatür sanatçısı Levni'dir. Sultan III. Ahmed'in ve çevresinin sanata olan ilgisi, Türk minyatür sanatında ki bu atılımın en önemli etkenidir. Bu dönemde son derece verimli ve yaratıcı eserler veren büyük minyatür resim temsilcisi Levni'dir. Sanatçı kişiliğiyle bir üslup meydana getiren Levni'nin en önemli eseri olarak bilinen "Surname" III.Ahmed'in çocuklarının sünnet düğününü konu alan minyatürleridir. Sanatçının eserlerinde en bilinen yanı büyük ölçülü, hacimli figürlerin resim yüzeyinden yer almasıdır (Çağman, 1982, s. 87-88). Levni'nin bilinen en önemli eserlerinden biri de "Silsilename"dir. Bu eserinde Osmanlı Sultanlarının portrelerini resmetmiştir (Görsel 18-19).

Görsel 18. Oturan Sultan III. Ahmed ve Şehzâde. Levni- Silsilename İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi'nde, İstanbul [https://tr.wikipedia.org/wiki/III. Ahmed](https://tr.wikipedia.org/wiki/III._Ahmed),Erişim:04.06.20

Görsel 19. Sultan III. Ahmed, Bir Çadırda Saraylılar ve Danışmanlarla Çevrili. Levni,Surname-i Vehbi'den, 1720, Topkapı Sarayı Müzesi , İstanbul. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Surname_51b.jpg Erişim: 04.06.202

Levni'den sonra bilinen, çağın zevklerine uygun çiçekli resimler ve tek figürlü resimleriyle

ünlü olan Nakkaş Abdullah Buhari'dir ” (Görsel 20) (Alsaç, 1993, s. 24).

Görsel 20. Hamamda Yıkanan Kadın, Abdullah Buhari, Topkapı Sarayı Müzesi. İstanbul https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Abdullah_Buhari_bath.jpg, Erişim:04.06.2023

Bu sanatçılardan sonra yapılan eserlerde Batı etkisinin daha fazla olduğu görülmektedir.

“XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra geleneksel minyatür anlayışı giderek kaybolmaya başlamıştır. Özellikle II. Mahmut döneminden sonra Batı etkilerinin egemen olduğu, bir süre sonra ise minyatür sanatının yerini Batı tarzında resim anlayışına bıraktığı görülmektedir” (Can, Gün, 2011, s. 280). Bu dönem daha çok Türk Minyatür sanatının kitap resminden ziyade duvar resmi olarak yapıldığı dönem olarak bilinmektedir. Kitap resimlerinin önemini kaybettiği ve Batılı tarzda çalışmaların yoğun olarak kabul gördüğü, duvarlara asılmak için sulu boya ve yağlıboya çalışmalarının daha çok tercih edildiği, geleneksel minyatürün kitap resmi olma özelliği büyük bir ölçüde ortadan kalkmıştır (Kutlu, 2014, s.33).

Sonuç

İslâmiyet öncesi ve sonrası Türk minyatür sanatının tarihsel gelişimine baktığımızda, ilk yerleşik hayata geçen Uygurlardan başlayıp sırasıyla Büyük Selçuklu, İlhanlı, Celâyirli, İncû, Muzafferi, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Timurlu, Safavi, Memlük, Özbek, Bâbü ve Osmanlı gibi büyük Türk devletlerinin etkisiyle sürekli bir gelişim sağlamış ve yeni üslup çabasına girilmiştir. Selçuklu’ların Anadolu’ya ilerlemesiyle Türk minyatür sanatında ilerleme kaydedilmiştir. Özellikle dinsel, duygusal ve gündelik hayat gibi konuları çalışmışlardır.

Fatih Sultan Mehmed Han döneminde portrecilik anlayışı dikkat çekicidir. Birçok devlet kendi sarayında Nakkaşhaneler kurmuş ve bu doğrultuda sanatçıları desteklemiştir. Fatih Sultan Mehmed’te Topkapı Sarayında sanat merkezi kurmuş ve baş nakkaş olarak Sinan Bey’i seçmiş ve İtalya’dan dönen Sinan Bey Fatih’in portresini çizerek Batılı anlamda portre sanatına önem verdiğini göstermiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde bilim ve sanat

alanında en parlak dönem yaşanmıştır. Levni'yle birlikte geleneksel sanat arka planda kalmış ve yepyeni kendine has bir biçim geliştirilmiş ve bu doğrultuda eserlerini üretmiştir. 18.yüzyılda Lale Devri'nde (1718-30) Batıyı örnek alma gelenekselden uzaklaşma ve yeni bulma çabasına girilmiştir. Bu devirden sonra artık tamamen minyatür sanatında Batı etkisi görülmeye başlanacaktır.

Türk Minyatür sanatının geleneksel sanattan kopuşu, Batı tarzının örnek alınması ve artık kitap süslemeciliğinden uzaklaşıp duvarlara asılan resim haline gelmiştir. Daha sonraları yağlıboya ve suluboya ile yapılan resimler daha çok tercih edilmiştir. 19.yüzyılda Mühendishane-i Ber-i hümayun ile birlikte Batılılaşma olgusunun resim alanında kendini gösterdiği söylenir. Ve böylece artık minyatür sanatının yerini Batılı tarzda resim sanatının aldığı görülmektedir.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları:

Etik Kurul Belgesi:	Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.
Çıkar Çatışması Beyanı:	Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazar/ların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.
Finansal Destek:	Bu çalışmanın araştırma ve yazım aşamasında herhangi kişi/kurum veya kuruluşlar tarafından finansal destek alınmadığı bildirilmiştir.
Katkı Oranı Beyanı:	%60-%40
Destek ve Teşekkür Beyanı:	-
Sorumlu Yazar:	Seyhan Mercan KALAYCI
Çifte Kör Hakem Değerlendirmesi:	Dış-bağımsız
<i>The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:</i>	
Ethics Committee Approval:	Ethics committee approval is not required for this article.
Declaration of Conflicting Interests:	No conflicts of interest were reported for this article.
Financial Support:	It has been reported that this study did not receive financial support from any person/institution or organization during the research and writing phase.
Author Contributions:	%60-%40
Statement of Support and Acknowledgment:	-
Corresponding Author:	Seyhan Mercan KALAYCI
Double-Blind Peer Review:	External-independent

KAYNAKÇA

- Alakuş, T. (2013). *Hayallerimdeki miniyatür*. Pendik Belediyesi Kültür Yayınları.
- Alsaç, B. & Alsaç, Ü. (1993). *Türk resim ve yontu sanatı*. İletişim Yayınları.
- Aslanapa, O. (1997). *Türk sanatı*. Remzi Kitabevi.
- Başkan, S. (2014). *Başlangıcından Cumhuriyet dönemine kadar Türklerde resim*. Atatürk Kültür Merkezi.
- Bektaşoğlu, M. (2009). *Anadolu'da Türk İslam sanatı*. Diyanet İşleri Yayınları.
- Binark, İ. (1975). *Eski kitapçılık sanatlarımız*. Ayyıldız Matbaası.
- Can, Y. Gün, R. (2011). *Ana hatlarıyla Türk İslam sanatları ve estetiği*. Kayıhan Yayınları.
- Çağman, F. (1982). *Türk minyatür sanatının İslam sanatındaki yeri*. Tifdruk Matbaacılık Sanayi.
- Güney, K. Güney, A. (2000). *Osmanlı süsleme sanatı*. SFN Yayınları.
- İnal, G. (2005). *Minyatür*. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2. Cilt. Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları.
- Konak, R. (2013). "Osmanlı Minyatür Sanatı'nda padişah portreciliğinin ilk örnekleri ve geleceğe katkıları."
- Konak, R. (2007). *Nakkaş Osman minyatürlerinde kompozisyon düzeni ve sanatsal üretimler* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kutlu, T. (2014). *Osmanlı minyatürlerinde fantastik yaratıklar* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Türk ve İslam Sanatları Tarihi Bilim Dalı.
- Mahir, B. (2005). *Osmanlı minyatür sanatı*. Kabalcı Yayınevi.
- Mülayim, S. (2010). *Sinan bin Abdülmennan bir dünya mimarının hayat hikayesi, Eserleri ve Ötesi*. İSAM Yayınları.
- Özkeçeci, İ., Özkeçeci, Ş. B. (2014). *Türk sanatında tezhip*. Yazı Gen Yayıncılık.
- Renda, G. (1997). "Minyatür", Eczacıbaşı sanat ansiklopedisi, Yem Yayınevi, s.1262-1271.
- Renda, G. (2001). *Osmanlı minyatür sanatı*. Promete Kültür Dizini
- Sevgi, A, E. (2006). *Osmanlı minyatür tekniği*. İnkansa Matbaacılık.
- Kalaycı, S. (2017). Nakkaş Nakşi'nin figürlerinde stilizasyon ve intiba. *The Journal of Turk-Islam World Social Studies*, 13(13), 288-300.
- Kalaycı, S., Elik, N.(2018). Geçmişten günümüze Türk minyatür sanatında inivasyon ve özgünlük.
- Tahir, H., Behzad, Z. (1953). Minyatürün tekniği. *İlahiyat Fak. Dergisi*, 2(2), 29-32.

Tansuğ, S. (2006). *Resim sanatının tarihi*. Remzi Kitabevi.

<https://islamdusunceatlası.org/nakkas-osman/5879,2023>

Görsel Kaynakça

Görsel 1: https://tr.wikipedia.org/wiki/Antik_M%C4%B1s%C4%B1r%27da_sanat,
Erişim:15.04.2023

Görsel 2: https://tr.wikipedia.org/wiki/Bezeklik_Ma%C4%9Faralar%C4%B1,
Erişim: 15.04.2023

Görsel 3: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Turpan-bezeklik-pinturas-d02.jpg>,
Erişim: 15.04.2023

Görsel 4: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Turpan-bezeklik-pinturas-d02.jpg>,
Erişim: 15.04.2023

Görsel 5: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Museum_f%C3%BCr_In
dische_Kunst_Dahlem_Berlin_Mai_2006_063.jpg,
Erişim:15.04.2023

Görsel 6: https://tr.wikipedia.org/wiki/Varka_ile_G%C3%BCl%C5%9Fah,
Erişim:15.04.2023

Görsel 7: Abdülmü'min el-Hûyî, Varka ve Gülşah Mesnevisi Minyatürleri, TSMK, H.841,
33b. <https://islamansiklopedisi.org.tr/varaka-ve-gulsah> , Erişim:25.04.2023

Görsel 8: Gülşah'ın Varka'nın düşmanını öldürmesini gösteren minyatür <https://islamansiklopedisi.org.tr/varaka-ve-gulsah> , Erişim:16.04.2023

Görsel 9: Varka ve Gülşâh Mesnevisinde Sahte Bir Mezarın Gülşah'ın Mezarı Olarak
Varka'ya Gösterilişini Tasvir Eden Minyatür <https://islamansiklopedisi.org.tr/varaka-ve-gulsah> , Erişim:16.04.2023

Görsel 10: <https://www.sanatlaart.com/babur-imparatorlugundaki-minyatur-resim-sanati>
Erişim:17.05.2023

Görsel 11: <https://www.edebiyatvesanatakademisi.com/osmanli-minyatur-gravur-resim/minyaturcu-sinan-bey-2087.aspx>, Erişim: 18.05.2023

Görsel 12: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sarayi_Album_10a.jpg ,
Erişim: 18.05.2023

Görsel 13: <https://www.tarihlisanat.com/matrakci-nasuh-minyaturleri/>,
Erişim:27.05.2023

Görsel 14: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Matrak%C3%A7%C4%B1_Nasuh_-_%C4%B0stanbul.jpg, Erişim:27.05.2023

Görsel 15: https://tr.wikipedia.org/wiki/Nakka%C5%9F_Osman#/media/Dosya:Sah
name-i_Selim_Khan_9r.jpg,
Erişim: 04.06.2023

Görsel 16: <https://literaturk.com/1925>, Erişim: 04.06.2023

Görsel 17: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/topkapi-sarayi-birinci-avlu>,
Erişim:04.06.2023

Görsel 18: https://tr.wikipedia.org/wiki/III._Ahmed, Erişim: 04.06.2023

Görsel 19: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Surname_51b.jpg,

Erişim: 04.06.2023

Görsel 20: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Abdullah_Buhari_bath.jpg,

Erişim: 04.06.2023